

ÚLOHA GRANTOVÝCH AGENTÚR PRI PODPORE RODOVEJ ROVNOSTI VO VÝSKUME A INOVÁCIÁCH

GENDERACTION je projekt programu Horizont 2020, ktorý podporuje uplatňovanie hľadiska rodovej rovnosti v Európskom výskumnom priestore. Tento informačný dokument sa zameriava na úlohu organizácií financujúcich výskum s cieľom inšpirovať kľúčových aktérov európskeho systému výskumu a inovácií k navrhovaniu a vykonávaniu politík rodovej rovnosti.

Rozvoj grantových agentúr v Európe

Európska komisia už niekoľko rokov podporuje začleňovanie rodovej rovnosti do európskej výskumnej politiky a jej rámcových programov. Hoci sa dôraz doposiaľ kládol na organizácie vykonávajúce výskum, ako sú univerzity a výskumné centrá, v súčasnosti sa čoraz väčšia pozornosť venuje organizáciám financujúcim výskum vzhľadom na ich kľúčovú úlohu pri formovaní kariér a priorít v oblasti výskumu v jednotlivých krajinách.

V uznesení Európskeho parlamentu z roku 2015 o vedeckej a univerzitnej kariére žien aj v záveroch Rady z roku 2015 o dosahovaní pokroku v oblasti rodovej rovnosti v rámci Európskeho výskumného priestoru (EVP) sa zdôraznila úloha organizácií financujúcich výskum pri podpore kariér žien vo vedeckej oblasti a rodovej rovnosti v EVP prostredníctvom pridelovania prímerných zdrojov na politiky rodovej rovnosti a odstraňovania rodových predsudkov vo financovaní výskumu.

V uznesení Európskeho parlamentu sa napríklad organizácie financujúce výskum a ďalší zainteresovaní aktéri vyzývajú, aby zabezpečili väčšiu flexibilitu, pokiaľ ide o produktivitu žien v oblasti výskumu po narodení alebo osvojení dieťaťa. Cieľom je dosiahnuť konzistentné zosúladenie priorít organizácií financujúcich výskum s politikami EÚ vrátane priority plánu EVP č. 4 (*Rodová rovnosť a uplatňovanie rodového hľadiska v oblasti výskumu*).

Rodová rovnosť vo výskume a inováciách je takisto spojená s mierou účasti a úspechu systémov financovania a podpory výskumu. Úspech výskumných pracovníkov závisí od vyhodnotenia grantov určených pre výskumníkov, ako aj od iných vedeckých alebo akademických výsledkov, ktoré sú uvedené v životopise výskumného pracovníka a jeho výsledkoch (Science Europe, 2017, s. 8). Ako preukazujú štúdie, pretrvávajúce rodové predsudky pri hodnotení výskumu predstavujú hrozbu pre úsilie o dosahovanie pokroku v oblasti rodovej rovnosti a udrža-

nie žien vo výskumných profesiách. Štúdie z rôznych krajín a disciplín navyše ukazujú, že muži pracujúci v oblasti výskumu dostávajú väčší objem finančných prostriedkov na výskum ako ženy.

Do najnovších európskych projektov zameraných na štrukturálne zmeny, ktoré sa zaoberajú rodovou rovnosťou vo výskumných inštitúciách, sú zapojené aj organizácie financujúce výskum, a to buď v úlohe pozorovateľov, alebo partnerov, keďže sa preukázalo, že štrukturálne zmeny si vyžadujú koordinovanú politiku s inštitúciami financujúcimi výskum a inovácie.

Rada EÚ má osobitnú vlastnú vedúcu úlohu pri zabezpečovaní toho, aby sa národné akčné plány a stratégie v rámci plánu EVP zameriavali na opatrenia v oblasti rodovej rovnosti a ich monitorovanie počas hodnotenia s cieľom dosiahnuť pokrok vo vykonávaní priority EVP č. 4 a zlepšiť koordináciu medzi vnútroštátnymi orgánmi a organizáciami financujúcimi výskum.

Potenciál organizácií financujúcich výskum pri formovaní vnútroštátnych ekosystémov výskumnej infraštruktúry

Národné grantové agentúry sú často hlavným poskytovateľom zdrojov pre výskumných pracovníkov v Európe, najmä pokiaľ ide o verejné prostriedky. Činnosti organizácií financujúcich výskum sa zvyčajne zameriavajú na tieto oblasti:

- rozdeľovanie zdrojov v rámci systémov výskumu a inovácií, a teda aj riadenie finančných nástrojov,
- vedecké hodnotenie návrhov,
- monitorovanie financovaných projektov.

Keďže väčšina európskych grantových agentúr začleňuje rodovú rovnosť do svojich kľúčových dokumentov na programovej úrovni, rodové hľadisko by sa malo zohľadňovať pri všetkých ich činnostiach. Rovnako ako v prípade organizácií financu-

Rada vyzýva členské štáty a organizácie financujúce výskum, aby motivovali výskumné organizácie vrátane univerzít, aby zmenili alebo vypracovali stratégie na uplatňovanie hľadiska rodovej rovnosti a plány v oblasti rodovej rovnosti tak, aby do obsahovej a programovej stránky výskumu a inovácie začlenili rodovú dimenziu a aby zmobilizovali primerané zdroje na zabezpečenie ich vykonávania.

Záveru Rady o dosahovaní pokroku v oblasti rodovej rovnosti v rámci Európskeho výskumného priestoru

júcich výskum, musia byť politiky rodovej rovnosti odborné, konzistentné, udržateľné a prispôbené každej organizácii financujúcej výskum a jej okolnostiam. Štruktúry na podporu rodovej rovnosti (napr. úradníci, výbory, oddelenia pre rodovú rovnosť atď.) a gender mainstreamingu, ako aj organizačná kultúra a odborná príprava sú prioritnými oblasťami týkajúcimi sa rodovej rovnosti v organizáciách financujúcich výskum, ktoré sú spoločné s organizáciami vykonávajúcimi výskum. Existujú však aj oblasti opatrení špecifické pre organizácie financujúce výskum, napríklad rozdeľovanie zdrojov, vedecké hodnotenie a monitorovanie a hodnotenie financovaných projektov.

Rozdeľovanie zdrojov na výskum a inovácie predstavuje hlavnú činnosť organizácií financujúcich výskum: správa finančných prostriedkov a výzvy na predkladanie návrhov vo vedeckých oblastiach a spoločenské výzvy. Zahŕňa to primerané finan-

covanie špecifického interdisciplinárneho výskumu v oblasti rodovej rovnosti s cieľom riešiť súčasnú nerovnosť medzi ženami a mužmi a zároveň zabezpečiť primerané začlenenie rodovej dimenzie do obsahu výskumu ako prierezovej otázky týkajúcej sa všetkých oblastí výskumu. V prioritách financovania výskumu a inovácií by sa mali zohľadňovať rozdielne záujmy a potreby žien a mužov z hľadiska zodpovedného výskumu a inovácií. Vyvážené zloženie výborov a orgánov takisto zaručuje, že ženy a muži sa rovnako podieľajú na rozhodovaní o pridelení prostriedkov.

Vedecké vyhodnotenie návrhov predložených pri žiadostiach o grant je ďalšou konkrétnou oblasťou, v rámci ktorej organizácie financujúce výskum pravidelne monitorujú vznik možných rodových predsudkov. Medzi najdôležitejšie výzvy v tejto súvislosti patrí zavedenie rodovo citlivých kritérií na riešenie príčin pretrvávajúceho problému s úbytkom žien a podporu začleňovania rodovej dimenzie do obsahu financovaného výskumu s cieľom získať vysokokvalitné poznatky, v ktorých sa v prípade potreby zohľadnia rozdiely medzi pohlaviami/rodmi.

Do pozornosti sa dostáva najmä **monitorovanie financovaných projektov** z rodového hľadiska. Rodové ukazovatele sa môžu použiť ako výkonné nástroje monitorovania, pokiaľ ide o primerané začlenenie rodovej analýzy do obsahu výskumu, ako aj o otázky rodovej rovnosti, ako je rodová rovnováha medzi hlavnými rečníkmi pri prezentovaní projektov a komunikačných činnostiach, podiel žien ako hlavných autoriek výskumných materiálov, opatrenia na vyváženie pracovného a súkromného života členov tímu atď.

Napokon je tu aj nová oblasť, v rámci ktorej môžu grantové agentúry podporovať rodovú rovnosť – **podnikateľský sektor**. Ako sa uvádza v publikácii *She Figures 2015*, verejné finančné prostriedky na výskum smerujú najmä do korporácií, v kto-

rých je podiel žien nižší ako na univerzitách a vo verejnom výskumnom sektore. V rámci postupov spoluvytvárania sa navyše príliš často zanedbáva úloha žien ako používateľiek a spotrebiteľiek. Táto nedostatočná rodová rozmanitosť v európskom odvetví inovácií si vyžaduje veľkú pozornosť a zavedenie opatrení prostredníctvom financovania výskumu z verejných zdrojov.

Organizácie financujúce výskum majú preto kľúčovú úlohu pri podpore participatívnych inovačných projektov, ktoré zaručujú rodovú rozmanitosť a umožňujú všetkým častiam obyvateľstva využívať výhody vyplývajúce z inovačných postupov a výsledkov.

Dôkazy navyše preukazujú, že vo firmách s vyvázenejším rodovým zložením je väčšia pravdepodobnosť inovácií ako vo firmách s vysokou koncentráciou jedného pohlavia.

Slubné postupy v rámci organizácií financujúcich výskum

Rôzne európske grantové agentúry sú priekopníkmi v zavádzaní politík rodovej rovnosti do svojich činností financovania a vedeckého hodnotenia. V štúdií o procesoch partnerského preskúmania a postupoch riadenia grantov v pätnástich európskych organizáciách financujúcich výskum, ktorú vypracovalo združenie Science Europe, sa zhrnuli slubné praktiky, ktoré sa už uplatňujú:

- Rodovo vyvážené zloženie vedeckých hodnotiacich komisií a iných orgánov, ktoré prijímajú rozhodnutia o financovaní.
- Poradenstvo zo strany medzinárodných odborníkov na rodovú rovnosť pri začleňovaní rodovej rovnosti do organizácií, ako aj zo strany externých pozorovateľov v hodnotiacich komisiách, známych aj ako „pozorovatelia uplatňovania hľadiska rodovej rovnosti“.
- Odborná príprava zameraná na odstránenie podvedomých predsudkov pre vedecké hodnotiace komisie.

Začlenenie rodovej dimenzie do obsahu výskumu a inovácií zvyšuje celkovú kvalitu a relevantnosť výskumu a inovácií tým, že sa zabraňuje predpojatým štúdiám založeným na rodových stereotypoch a implicitnom mužskom štandarde. Podporuje zodpovedný výskum pre udržateľnú budúcnosť zlepšovaním metód a výstupov výskumu a inovácií, ktoré zohľadňujú potreby a záujmy celej populácie.

Helsinská skupina pre gender vo výskume a inováciách, 2017

„Uvažujte rovnocenne, budujte inteligentne a inovujte pre zmenu“.

Inovácie a technológie poskytujú jedinečné príležitosti [...]. Či už ide o mobilné bankovníctvo, umelú inteligenciu, alebo internet vecí, je nevyhnutné, aby nápady a skúsenosti žien rovnocenne ovplyvňovali navrhovanie a zavádzanie inovácií, ktoré formujú naše budúce spoločnosti.

Motto OSN pre Medzinárodný deň žien v roku 2019

- Monitorovanie úspešnosti uchádzačiek a uchádzačov o zamestnanie, ako aj iných ukazovateľov rodovej rovnosti prispôbených organizáciám financujúcim výskum.
- Stanovenie cieľov pre držiteľky ocenení a pozitívne opatrenia na zabezpečenie toho, aby polovicu oprávnených žiadateľov tvorili ženy.

Írská rada pre výskum sa stala referenčným modelom politik rodovej rovnosti v organizáciách financujúcich výskum. Myšlienkou tejto iniciatívy je, že rodová rovnosť zabezpečí excelentnosť a maximalizuje kreativitu a inovácie v írskom výskume. Stratégia a akčný plán pre rodovú rovnosť Írskej rady pre výskum na roky 2013 – 2020 sa zameriavajú na štyri hlavné oblasti činnosti: podpora rodovej rovnosti vo výskumných kariérach, začlenenie analýzy na základe pohlavia/rodu do obsahu

výskumu, podpora štrukturálnych zmien v záujme rodovej rovnosti a obmedzovanie potenciálneho vplyvu podvedomých rodových predsudkov na vnútorné procesy. Írská rada pre výskum navyše prepája financovanie pre organizácie vykonávajúce výskum s oceneniami Athena Swan Bronze Institution Awards, čo predstavuje stabilný základ na odstraňovanie rodových predsudkov a rozvoj inkluzívnej organizačnej kultúry, t. j. plánov, diagnózy a štruktúr rodovej rovnosti.

Podpora rodovej rozmanitosti zloženia a vyváženého rozdelenia povinností a činností vo výskumných tímoch, ktoré žiadajú o projektové granty, je ďalším pozitívnym opatrením, ktoré zaviedla Technologická agentúra Českej republiky prostredníctvom nástroja „Gender-matrix“.

Pozorovanie uplatňovania hľadiska rodovej rovnosti v hodnotiacich komisiách zaviedla Švédská rada pre výskum v roku

2008, čo následne viedlo k prijatiu osobitných odporúčaní týkajúcich sa rodovej rovnosti v procese hodnotenia.

Ďalším odporúčaným postupom je vypracúvanie správ na základe rodovej diagnostiky, ktoré sú prispôbené organizáciám financujúcim výskum, ako je napr. správa španielskej Štátnej agentúry pre výskum s prístupom kombinujúcim rôzne metódy, v ktorej sa spájajú dokumentárne, kvalitatívne a kvantitatívne údaje, pričom výsledkom je návrh oblastí činnosti v záujme vypracovania vlastnej stratégie rodovej rovnosti.

Za hranicami Európy kanadský Ústav pre výskum zdravia zaviedol pred niekoľkými rokmi povinnú požiadavku, na základe ktorej sú žiadatelia povinní v predložených návrhoch vysvetliť, ako je do výskumu začlenená analýza na základe pohlavia/rodu. V dôsledku toho kanadský Ústav pre výskum zdravia zaznamenal lepšie výsledky pri začleňovaní analýzy na základe pohlavia/rodu do výskumu v oblasti zdravia, ktorý financuje.

Pokiaľ ide o odvetvie inovácií, švédská agentúra pre inovácie VINNOVA začala uplatňovať rodovo citlivý proces posudzovania s cieľom zabezpečiť najvyššiu úroveň kvality a relevantnosti inovácií. Účasť žien na inovačných projektoch sa podporovala prostredníctvom stanovenia celkového cieľa dosiahnuť 40 % podiel a uprednostňovaním projektov s podobným hodnotením, ktoré preukazujú lepšie chápanie rodovej rovnosti v rámci celého inovačného cyklu.

Odporúčania pre grantové agentúry

Organizácie financujúce výskum majú privilégiovanú pozíciu na zavádzanie opatrení s cieľom urýchliť zmeny v troch prioritných oblastiach Európskej komisie (kariéra vo výskume, rozhodovanie a začleňovanie rodovej dimenzie do obsahu výskumu). Očakáva sa, že tieto organizácie zavedú v Európe svoje vlastné štruktúry a stratégie rodovej

rovnosti a zohľadnia rodovú rovnosť vo svojich dohodách o medzinárodnej spolupráci a príslušných činnostiach.

Odporúčania týkajúce sa štruktúr organizácií financujúcich výskum a prijímania rozhodnutí:

- Na základe poradenstva odborníkov na rodovú rovnosť zaviesť udržateľné a odborné štruktúry rodovej rovnosti a prijať komplexné stratégie pre rodovú rovnosť.
- Zaručiť rodovú rovnováhu pri pridelovaní finančných prostriedkov rozhodovacím orgánom a vedeckým hodnotiacim komisiám.
- Vypracúvať správy o vplyve na rodovú rovnosť a zaviesť rodovo citlivé zostavovanie rozpočtu.

Európska rada pre výskum (ERC) prehráva členom komisií video Inštitúcií CERCA o podvedomých predsudkoch a poskytuje stručné informácie pred hodnotením „na dialku“ a počas osobných stretnutí.

ERC okrem toho prijala pozitívne opatrenia v súvislosti s materskou a otcovskou dovolenkou: oprávnenosť sa v prípade matiek predlžuje o 18 mesiacov na dieťa, ale pre otcov ide len o obdobie skutočného čerpania dovolenky.

Odporúčania na **predchádzanie rodovým predsudkom v procese hodnotenia výskumu**:

- Presadzovať ideál „objektívnych“ hodnotiteľov, ktorí konajú na základe racionálnych argumentov bez kognitívnych predsudkov, a to zabezpečením pravidelnej odbornej prípravy o rodových stereotypoch a podvedomých predsudkoch, ako aj jej monitorovaním a hodnotením.
- Prehodnotiť jazykovú korektúru textu výziev z rodového hľadiska s cieľom predchádzať používaniu sexistického jazyka a zahrnúť rodovo citlivé ustanovenia a ustanovenia týkajúce sa rovnováhy medzi pracovným a súkromným životom.
- Preskúmať, ako/či použitie nových medií ovplyvňuje ženy a mužov pracujúcich v oblasti výskumu v rôznych fázach kariéry a disciplínach.
- Prijat' viacrozmerné hodnotiace kritériá, ktoré posilnia otvorenosť a transparentnosť (vrátane zviditeľnenia a otvoreného prístupu k výsledkom výskumu zohľadňujúcim rodovú dimenziu) a prispievajú k zmierňovaniu rodových predsudkov pri postupoch posudzovania/hodnotenia výskumu.
- Prijat' hodnotiace kritériá, v ktorých sa zohľadňuje možnosť rodičovstva v živote výskumných pracovníkov.
- Podporovať ženy, ktoré sú hlavnými riešiteľkami projektov v oblasti výskumu a inovácií, prostredníctvom zavádzania dočasných osobitných opatrení.
- Kriticky posúdiť negatívny vplyv neformálnych praktík a implicitných hodnotiacich kritérií na výskumné pracovníčky.
- Namiesto využívania najlepších projektov zvážiť uplatňovanie tzv. dvojito zaslepeného hodnotiaceho procesu, aby sa predišlo rodovým predsudkom v mechanizmoch financovania.
- Na základe odporúčania združenia Science Europe (2017) zhromažďovať údaje o žiadateľoch, priemernej výške

grantov, hodnotiacich komisiách podľa vedeckej oblasti a systému financovania rozčlenené na základe pohlavia, ako aj informácie o zložení orgánov rozhodujúcich o financovaní.

- Zabezpečiť rodovú rovnováhu medzi osobami nominovanými na ceny/vedecké ocenenia.

Odporúčania na **podporu rodovej rovnosti v obsahu výskumu a inovácií**:

- Prideliť finančné prostriedky na konkrétne programy v oblasti rodových štúdií zamerané na podporu získavania nových poznatkov s cieľom lepšie pochopiť rodovú problematiku.
- Požadovať od žiadateľov o grant, aby uviedli, či je pohlavie a/alebo rod relevantný pre ich výskumný návrh, ako aj spôsob, akým bude rodové hľadisko začlenené do celého výskumného alebo inovačného cyklu. Pokiaľ analýza na základe pohlavia/rodu nie je relevantná pre danú skúmanú oblasť, žiadatelia by mali poskytnúť vysvetlenie.
- Šíriť usmernenia pre žiadateľov o granty a partnerských posudzovateľov/hodnotiteľov týkajúce sa začleňovania rodovej analýzy do obsahu výskumu a podporovať ich spoluprácu s odborníkmi na rodovú rovnosť.

Európska komisia je hlavným poskytovateľom finančných prostriedkov na výskum a inovácie v Európe. Výskumní pracovníci zo všetkých krajín EÚ sú motivovaní k účasti na výzvach na predkladanie výskumných projektov. Na základe odporúčaní bývalej Helmsinskej skupiny (teraz Stála pracovná skupina pre gender vo výskume a inováciách) by mali ďalšie odporúčania pre **Európsku komisiu, na základe ktorých sa má stať referenčným modelom a podporovateľkou politiky rodovej rovnosti v národných grantových agentúrach**, zahŕňať:

- Rozširovanie poznatkov v oblasti rodovej rovnosti a budovanie kapacít pre kľúčové

Prístupy programu Horizont 2020 k gender mainstreamingu a začleňovaniu rodového hľadiska do výskumu by sa mali podporovať ako osvedčené postupy v rámci organizácií financujúcich výskum, organizácií vykonávajúcich výskum a iných foriem medzinárodnej spolupráce.

Plán EVP na roky
2015 – 2020

vých aktérov v procese financovania výskumu a inovácií (poradcovia, národné kontaktné miesta, žiadatelia, hodnotitelia...).

- Monitorovanie všetkých činností a opatrení v oblasti rodovej rovnosti v rámci programu.

Závery

Projekt GENDERACTION je odhodlaný vytvoriť komunitu EVP s cieľom inovovať vykonávanie politik rodovej rovnosti. Organizácie financujúce výskum zohrávajú v takejto komunite kľúčovú úlohu.

Riešenie problematiky rodových predsudkov pri hodnotení výskumu nie je len otázkou toho, ako sa vyhnúť pretrvávajúcim podvedomým predsudkom zo strany hodnotiteľov, no zásadným aspektom je práve spôsob, akým sa v procese hodnotenia vnímajú kompetencie žien. Nielen jednotlivci ako hodnotitelia, ale aj grantové agentúry ako organizácie spoločne nesú zodpovednosť za dosahovanie rodovej rovnosti, a preto musia pristúpiť k štrukturálnym zmenám svojich postupov, praktík, kultúr a štruktúr.

Organizácie financujúce výskum navyše zohrávajú zásadnú úlohu pri podpore zodpovedného výskumu v záujme udržateľnej budúcnosti tým, že zabezpečujú, aby bola v metódach a výstupoch financovaných projektov začlenená rodová analýza a zohľadnené potreby a záujmy celého obyvateľstva.

Odkazy

Athena Swan. *Institution Application Bronze and Silver Award.*

Council of the EU (2015) *Council Conclusions on Advancing gender equality in the European Research Area* (14486/15 RECH).

Council of the EU (2015) *Council Conclusions on the ERA Roadmap 2015-2020* (8975/15 RECH).

ERAC *Opinion on the European Research Area Roadmap 2015-2020* (ERAC 1208/15).

European Commission (2017) *Implicit gender biases during evaluations. How to raise awareness and change attitudes.*

European Parliament (2015) *Resolution on women's careers in science and universities, and glass ceilings encountered* (2014/2251(INI)).

GENDERACTION (2018) *Gender in open science & open innovation* (Briefing paper no.5).

GENDERACTION (2018) *Report on Strategic advice for enhancing the gender dimension of Open Science and Innovation Policy.*

GENDER-NET (2016) *Manuals with guidelines on the integration of sex and gender analysis into research contents, recommendations for curricula development and indicators.*

Helsinki Group on Gender in Research and Innovation (2017) *Position paper on H2020 Interim Evaluation and preparation of FP9.*

Irish Research Council. *Gender Strategy & Action Plan 2013-2020*.

Science Europe (2017) *Practical Guide to Improving Gender Equality in Research Organizations*. D/2017/13.324/2.

Swedish Research Council (2017) *A gender-neutral process – gender equality observations in the Swedish Research Council's review panels 2016*.

Vinnova. Swedish Innovation Agency:
<https://www.vinnova.se/en/>.

Kontaktujte nás:

www.genderaction.eu
info@genderaction.eu
[@GENDERACTION_EU](https://www.instagram.com/GENDERACTION_EU)

Tento projekt je financovaný z programu Európskej únie Horizont 2020 – rámcový program pre výskum a inováciu na základe dohody o grante č. 741466.

Vyhlasenie: Názory a stanoviská uvedené v tomto dokumente sú výlučne názormi a stanoviskami uvedeného projektu, a nie Európskej komisie. Európska komisia nenesie žiadnu zodpovednosť za možné použitie informácií, ktoré materiály obsahujú.